

Çocuk Hakları Komitesi
Otuzdokuzuncu Oturum
17 Mayıs – 3 Haziran 2005

GENEL YORUM No. 6 (2005)

NIHAİ DÜZENLENMEMİŞ METİN

Menşe Ülkeleri Dışındaki Refakatsiz ve Ailelerinden Ayrılmış Çocuklara Gösterilecek Muameleler

İÇİNDEKİLER

I. GENEL YORUM'UN AMAÇLARI	4
II. GENEL YORUMUN YAPISI VE KAPSAMI	5
III. TANIMLAR	5
IV. UYGULANABİLİR İLKELER	5
(a) Taraf Devletlerin kendi topraklarında bulunan refakatsiz veya ailelerinden ayrılmış bütün çocuklara yönelik yasal yükümlülükleri ve bunların yerine getirilmesine ilişkin önlemler	5
(b) Ayrım gözetmeme (Madde 2).....	7
(c) Uzun ve kısa erimli çözümler aranırken çocuğun yüksek yararının en başta gözetilmesi (Madde 3).....	7
(d) Yaşam, yaşama ve gelişme hakkı (Madde 6).....	8
(e) Çocuğun kendi görüşlerini serbestçe ifade etme hakkı (Madde 12).....	8
(f) Geri göndermeme ilkesinin gözetilmesi.....	8
(g) Gizlilik	9
V. GENEL VE ÖZEL KORUMA GEREKSİNİMLERİNİN KARŞILANMASI	9
(a) İlk değerlendirme ve önlemler	9
(b) Vasi veya danışman ve yasal temsilcinin görevlendirilmesi (Maddeler 18 (2) ve 20 (1)).....	10
(c) Bakım ve kalınacak yere ilişkin düzenlemeler (Maddeler 20 ve 22).....	11
(d) Eğitime tam erişim (Maddeler 28, 29 (1) (c), 30 ve 32).....	12
(e) Yeterli bir yaşam standardına ulaşma hakkı (Madde 27)	12
(f) Ulaşılabilir en yüksek sağlık standardına ulaşma, hastalık tedavisi ve rehabilitasyon imkanları (Maddeler 23, 24 ve 39).....	13
(g) Kaçakçılığın, cinsel ve diğer sömürü ve suiistimal biçimlerinin ve şiddetin önlenmesi (Maddeler 34, 35 ve 36)	13

(h) Çocuğun silahlandırılmasının önlenmesi ve savaşın etkilerine karşı koruma (Maddeler 38 ve 39).....	14
(i) Özgürlükten yoksun bırakmanın önlenmesi ve böyle durumlarda yapılacaklar	15
VI. İLTİCA USULLERİNE ERİŞİM, YASAL GÜVENCELER VE İLTİCADAKİ HAKLAR.....	16
(a) Genel	16
(b) Yaşa bakılmaksızın iltica usullerine erişim.....	16
(c) Usule ilişkin güvenceler ve destek önlemleri (Madde 3 (3))	16
(d) Koruma gereksinimlerinin çocuk tabiatındakilerin zulmünü dikkate alarak çocuklara duyarlı biçimde değerlendirilmesi.....	17
(e) Mülteci statüsü tanınan çocukların bütün uluslararası mülteci ve insan hakları hukuku altındaki haklardan yararlanabilmeleri (Madde 22).....	17
(f) İkincil koruma biçimlerinden yararlanacak çocuklar	18
VII. AİLE BİRLEŞİMİ, GERİ DÖNÜŞ VE DİĞER KALICI ÇÖZÜM BİÇİMLERİ	18
(a) Genel	18
(b) Aile birleşimi	18
(c) Menşe ülkeye dönüş	19
(d) Yerel bütünleşme.....	20
(e) Ülkelerarası evlat edinme (Madde 21)	20
(f) Üçüncü ülkeye yerleştirme.....	21
VIII. EĞİTİM, VERİLER VE İSTATİSTİKLER.....	21
(a) Refakatsiz ve ailelerinden ayrılmış çocuklarla ilgili işleri yapan personelin eğitimi.....	21
(b) Ailelerinden ayrılmış ve refakatsiz çocuklara ilişkin veri ve istatistikler	22

GENEL YORUM No. 6 (2005)
NİHAİ DÜZENLENMEMİŞ METİN

Menşe Ülkeleri Dışındaki Refakatsiz ve Ailelerinden Ayrılmış Çocuklara Gösterilecek Muameleler

GENEL YORUM'UN AMAÇLARI

1. Bu Genel Yorum'un amacı, refakatsiz ve ailelerinden ayrılmış çocukların özellikle güç koşullarına dikkat çekmek; bu konumdaki çocukların haklarına sahip olup bu haklarından yararlanabilmeleri için yapılacak çalışmalarda Devletlerin ve diğer aktörlerin karşılaştıkları çok yönlü sorunları özetlemek ve Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin (Sözleşme) sağladığı genel hukuksal çerçeveyi temel alarak, ayırım gözetmeme, çocuğun yüksek yararı ve çocuğun görüşlerini serbestçe ifade edebilmesi ilkelerine özel atıfla, refakatsiz ve ailelerinden ayrılmış çocukların korunmaları, bakımı ve uygun biçimde gözetilmeleri için kılavuzlar sunmaktır.

2. Bu Genel Yorum'un hazırlanmasının gerekçesi, bu tür durumlardaki çocukların sayısının giderek arttığına ilişkin Komite'nin gözlemlerdir. Bir çocuğun refakatsiz veya ailesinden ayrılmış duruma gelmesine yol açan çeşitli ve çok sayıda neden vardır: Çocuğun ve ebeveynlerinin zulme maruz kalması, uluslararası çatışmalar ve iç savaşlar, çeşitli bağlamlar ve biçimlerde gerçekleştirilen ve aralarında ebeveynlerin çocuklarını satışı da dahil, insan ticareti vakaları ve daha iyi ekonomik fırsatlara kavuşma arzusu.

3. Bu Genel Yorum'un hazırlanmasını gerektiren bir diğer etmen de, Komite'nin ailelerinden ayrılmış ve refakatsiz çocukların korunmasında birtakım boşluklar olduğunu saptamasıdır. Bu boşluklar şöyle ifade edilebilir: Refakatsiz ve ailelerinden ayrılmış çocukların, başka risklerin yanı sıra, cinsel sömürü ve istismar, silahlandırılma, çocuk işçiliği (bakıcı ailelerdeki çalışma dahil) ve gözetim altında tutulma gibi risklere daha fazla maruz olmaları. Bu konumdaki çocuklar sık sık ayrımcılığa maruz kalmakta; gıda, barınak, konut, sağlık ve eğitim imkanlarından yoksun bırakılmaktadır. Refakatsiz ve ailelerinden ayrılmış kız çocukları ise, aile içi şiddet dahil olmak üzere toplumsal cinsiyet temelli şiddete daha fazla maruzdurlar. Kimi durumlarda, bu çocukların kimliklerinin bilinmediği, kayıtlarının yapılmadığı, yaşlarına bakılmadığı; belge çıkarma, ailelerin izlenmesi, vasi tayini veya hukuki danışmanlık gibi işlemlere erişimlerinin olmadığı görülmektedir. Birçok ülkede, refakatsiz ve ailelerinden ayrılmış çocuklara ülkeye giriş izni verilmemekte, bu çocuklar sınır veya göçmenlik işleri görevlileri tarafından göz altında tutulmaktadır. Diğer durumlarda ise çocuklar ülkeye kabul edilseler bile iltica işlemleri yapılmamakta, yapılanlarda da yaşa ve cinsiyete duyarlı usullerle olmamaktadır. Kimi ülkeler, mülteci olarak kabul edilmiş ailelerinden ayrılmış çocukların aileleriyle birleşmelerine izin vermemekte, bu izni verenlerin ilgili işlemleri de fiili bir birleşmeyi olanaksız kılacak ölçüde ağır koşullar içermektedir. Bu konumdaki birçok çocuğa geçici statü tanınmaktadır. Bu statü de çocuk 18 yaşına geldiğinde sona ermektedir ve ülkeye dönüşle ilgili gerçekten etkili programların sayısı çok azdır.

4. Bu konulardaki duyarlılıklar Komite'yi, refakatsiz ve ailelerinden ayrılmış çocuklarla ilgili konulara sonuç gözlemlerinde sıkça yer vermeye yöneltmiştir. Bu Genel Yorum, başka kaynakların yanı sıra Komite'nin izleme çabalarından hareketle geliştirilen standartları derleyip pekiştirmektedir ve bu içeriğiyle Devletlere, özellikle güç durumdaki bu çocuklara yönelik olarak Sözleşme'den kaynaklanan yükümlülükleri konusunda açık bir kılavuz sunmaktadır. Taraf Devletler bu standartları yaşama geçirirlerken standartların değişken niteliğinin bilincinde olmalı, dolayısıyla yükümlülüklerinin burada belirtilen standartların da ötesine geçebileceğini kabul etmelidir. Söz konusu standartlar, hiçbir biçimde, refakatsiz ve ayrılmış çocuklara ilişkin olarak bölgesel insan hakları belgelerinde veya ulusal sistemlerde, uluslararası ve bölgesel mültecilik hukukunda veya uluslararası insani hukukta yer alan daha ileri düzeydeki hakların ve yararların uygulanmasına engel teşkil etmez.

II. GENEL YORUM'UN YAPISI VE KAPSAMI

5. Bu Genel Yorum, kendi ülkelerinin dışına çıkmış (Madde 7 çerçevesinde) veya kendi kaldıkları ülke dışında vatansız olan refakatsiz ve ailelerinden ayrılmış çocuklar ile ilgilidir. Genel Yorum, ikamet statülerine veya ülkelerinin dışında olma nedenlerine, refakatsiz veya ailelerinden ayrılmış durumda olmalarına bakılmaksızın, tanımlanan bütün çocuklar için geçerlidir. Bununla birlikte Genel Yorum, Komite kendi ülkelerinde yerlerinden edilmiş çocuklar için de pek çok konunun ortak olduğunu, aşağıda yer alan kılavuzların büyük bölümünün bu durumdaki refakatsiz ve ailelerinden ayrılmış çocuklar için de geçerli olacağını kabul etse bile, ülke sınırını aşmamış olan refakatsiz ve ayrılmış çocuklar için geçerli değildir. Ancak Komite, Devletlere, bu görüşte belirtilen koruma, bakım ve uygulamaların ilgili yönlerini, kendi ülkelerinde yerlerinden edilmiş refakatsiz ve ayrılmış çocuklar için de uyarlayıp gündeme almalarını hararetle tavsiye eder.

6. Komite'nin Sözleşme ile ilgili görevi denetim işleviyle sınırlıyken, yorum kapsamında gösterdiği çabalar, uygulanabilir içerik taşıyan uluslararası insan hakları normlarının bütünlüğü içinde verilmektedir; başka bir deyişle Genel Yorum refakatsiz ve ailelerinden ayrılmış çocuklarla ilgili uygun davranış ve işlemler konusuna bütüncül bir yaklaşım benimsenmektedir. Bu bütüncül yaklaşım çerçevesinde, Sözleşme'de yer alanlar dahil bütün insan haklarının bölünmez ve birbiriyle bağlantılı olduğu kabul edilmektedir. Esasen, insan haklarıyla ilgili diğer uluslararası belgelerin çocukların haklarının korunması açısından taşıdığı öneme Sözleşme'nin giriş bölümünde de değinilmektedir.

III. TANIMLAR

7. "Refakatsiz çocuklar" (ayrıca "refakatsiz küçükler" de denmektedir) Sözleşme'nin 1. maddesinde de belirtildiği gibi, her iki ebeveyninden ve diğer akrabalarından ayrılmış, yasalar veya geleneksel olarak onlara bakmakla yükümlü bir büyükten de yoksun çocuklardır.

8. "Ailelerinden ayrılmış çocuklar", Sözleşme'nin 1. maddesinde de belirtildiği gibi, her iki ebeveyninden, daha önceki yasal veya geleneksel bakıcılarından ayrılmış, ancak diğer akrabalarından ayrılmamış olabilecek çocuklardır. Dolayısıyla, yetişkin bir aile üyesinin eşlik ettiği çocuklar da bu kapsama girmektedir.

9. Sözleşme'nin 1. maddesi çocuğu, "yasalar gereği daha erken yaşta reşit sayılma durumları dışında 18 yaşına kadar olan herkes" olarak tanımlamaktadır. Bu durumda, bir Devletin egemenlik alanı içinde çocukların durumunu düzene bağlayan herhangi bir belge, çocuğu, o Devlette reşit olma yaşını belirleyen normlardan herhangi biçimde farklılık gösteremez.

10. Ayrıca belirtilmediği sürece, aşağıdaki kılavuzlar hem refakatsiz hem de ailelerinden ayrılmış çocuklar için eşit ölçüde geçerlidir.

11. "Menşe ülke", tabiiyetinde olunan, vatansız devletsiz çocuklar söz konusu olduğunda, ise aslen ikamet edilen ülkedir.

IV. UYGULANABİLİR İLKELER

(a) Taraf Devletlerin, kendi topraklarındaki bütün refakatsiz veya ailelerinden ayrılmış çocuklara ilişkin yasal yükümlülükleri ve bunların yaşama geçirilmesine yönelik önlemler.

12. Devletlerin Sözleşme kapsamındaki yükümlülükleri Devletin kendi toprakları dahilindeki her çocuk ve kendi egemenlik alanındaki bütün çocuklar için geçerlidir (Madde 2). Devletlerin bu yükümlülükleri, Devletin kendi topraklarından belirli bölgeleri ayırmasıyla veya belirli bölgeleri kısmen veya bütünüyle kendi egemenliğinin dışında tutmasıyla keyfi biçimde ve tek taraflı olarak değiştirilemez. Ayrıca, Devletlerin Sözleşme çerçevesindeki yükümlülükleri, belirli bir ülkenin topraklarına geçmek isterken ilgili Devletin kendi egemenlik alanına giren çocuklar açısından Devletin sınırları içinde geçerlidir. Bu durumda, Sözleşme'de yer alan haklardan yararlanılması belirli bir taraf Devletin yurttaşı olan kişilerle sınırlı tutulamaz ve dolayısıyla, Sözleşme'de aksine açık bir hüküm yer almadıkça, bu haklar

v a t a n d a ş ı oldukları ülkeye, göçmenlik statüsüne veya vatansız olup olmadıklarına bakılmaksızın, iltica statüsü talep eden, mülteci ve göçmen bütün çocuklar için geçerlidir.

13. Refakatsiz ve ailelerinden ayrılmış çocuklara ilişkin olarak Sözleşme'den kaynaklanan yükümlülükler, yasama, yürütme ve yargı olmak üzere hükümetin bütün organları için geçerlidir. Bu yükümlülükler, konuya ilişkin yasal düzenlemeler yapılmasını, idari yapılar oluşturulmasını ve alınan önlemleri desteklemek üzere gerekli araştırmaların yapılmasını, bilgi ve veri toplanmasını ve kapsamlı eğitimler gerçekleştirilmesini öngörür. Bu tür hukuksal yükümlülükler nitelikleri açısından hem pozitif hem negatiftirler. Başka bir deyişle, taraf Devletler söz konusu durumdaki çocukların haklarını ihlal eden önlemlerden kaçınmakla kalmayacak, aynı zamanda bu haklardan ayırım gözetilmeksizin bütün çocukların yararlanmasını sağlayacak önlemler alacaklardır. Bu anlamda, üstlenilen sorumluluklar salt halihazırda refakatsiz veya ailelerinden ayrılmış durumdaki çocuklara koruma ve yardım sağlanmasıyla sınırlı olmayıp, ailelerinden ayrılmalarını önleyecek (tahliye durumunda gerekli önlemlerin alınması dahil) önlemleri de içermektedir. Bu koruma yükümlülüklerinin pozitif yönü, ayrıca, Devletlerin, çocukların refakatsiz veya ailelerinden ayrılmış konumlarının sınır bölgesi dahil mümkün olan en erken aşamada tespit edilmesini, ayrılan ailenin izinin sürülmesini, mümkünse ve çocuğun yararınaysa ailesiyle en kısa sürede yeniden birleşmesini sağlayacak önlemleri alma yükümlülüklerine kadar uzanmaktadır.

14. 5 Sayılı Genel Yorum'da (2003) da belirtildiği gibi (paragraflar 18-23), Sözleşme'ye taraf Devletler, bu anlaşma'nın ilkelerini ve hükümlerini eksiksiz olarak yansıtmak ve ilgili iç hukukta bunlara hukuki geçerlilik tanımak durumundadırlar. Yasal düzenlemeler arasında herhangi bir çelişki olması durumunda, 1969 tarihli Viyana Anlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 27. Maddesi uyarınca önceliğin her durumda Sözleşme'ye tanınması gerekir.

15. Elverişli bir hukuki ortam sağlamak amacıyla ve Sözleşme'nin 41 (b) Maddesi ışığında taraf Devletlerin ayrıca refakatsiz ve ailelerinden ayrılmış çocuklarla ilgili konulara yer veren diğer uluslararası belgeleri de onaylamaları teşvik edilmektedir. Bu belgeler arasında şunlar yer almaktadır: Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin İhtiyari iki Protokolü (Çocukların Silahlı Çatışmalara Katılmaları ve Çocuk Satışı, Çocuk Fuhuşu ve Pornografisi ile ilgili protokoller); İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele ve Cezalara Karşı Sözleşme (CAT); Kadınlara Karşı Her Tür Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi; Mültecilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme (1951 Mülteciler Sözleşmesi); Vatansızlığın Azaltılmasına İlişkin Sözleşme; Vatansız Kişilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme; Çocukların Korunması ve Ülkeler Arası Evlat Edinme İşlemlerinde İşbirliğine İlişkin 1993 tarihli Lahey Sözleşmesi; 1996 tarihli Ebeveynlerin Sorumluluklarında Yargı, uygulanabilir Yasalar, Tanıma, Uygulama ve İşbirliği ve Çocukların Korunmalarına Yönelik Önlemlerle ilgili Lahey Sözleşmesi; 12 Ağustos 1949 tarihli dört Cenevre Sözleşmesi; 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmeleri'ne ek mahiyetinde olup Uluslararası Silahlı Çatışma Mağdurlarının Korunması ile ilgili 8 Haziran 1977 tarihli Protokol (Protokol I) ve 12 Ağustos 1949 tarihli Cenevre Sözleşmelerine ek mahiyetinde Silahlı Çatışma Mağdurlarının Korunması ile ilgili 8 Haziran 1977 tarihli Protokol (Protokol II). Komite, Sözleşme'ye taraf Devletleri ve diğer ilgilileri, ayrıca, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin (UNHCR) Koruma ve Bakım Kılavuz İlkeleri (1994) ile Refakatsiz ve Ailelerinden Ayrılmış Çocuklarla ilgili Kuruluşlar Arası Kılavuz İlkeleri de dikkate almaya teşvik eder.¹

16. Sözleşme'den kaynaklanan yükümlülüklerin mutlak niteliği ve özel hukuk özellikleri dolayısıyla, Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nin 2. Maddesinin (3) paragrafı refakatsiz ve ailelerinden ayrılmış çocuklar için uygulanamaz. Sözleşme'nin 4. Maddesinin uygulanmasında, refakatsiz ve ailelerinden ayrılmış çocukların Sözleşme'nin 20. Maddesinde de tanımlanan özel güçlükleri dikkate alınmalı ve eldeki kaynakların öncelikle bu konumdaki çocuklara ayrılmasına özen gösterilmelidir. Devletlerin, refakatsiz ve ailelerinden ayrılmış çocukların gereksinimlerini karşılayabilmek için, UNICEF'in, UNHCR'nin ve diğer kuruluşların (Sözleşme, Madde 22 (2)) kendi

¹ Burada yer alan Kılavuz İlkeler, Uluslararası Kızılhaç Komitesi, Uluslararası Kurtarma Komitesi, Çocukları Kurtaran (Birleşik Krallık), UNICEF, UNHCR ve World Vision International tarafından ortaklaşa onaylanmıştır. Amaçlanan, Kuruluşlar Arası Daimi Komite'nin bütün üyelerinin refakatsiz ve ailelerinden ayrılmış çocuklarla ilgili çalışmalarında yol gösterici olmaktır.

görev alanları kapsamındaki yardımlarını kabul etmeleri ve bu kuruluşların çalışmalarını kolaylaştırmaları beklenmektedir.

17. Komite, taraf Devletlerin Sözleşme'ye koydukları çekincelerin, refakatsiz ve ailelerinden ayrılmış çocukların haklarının sınırlandırılmasına herhangi biçimde yol açmaması gerektiği görüşündedir. Komite, rapor sürecinde taraf Devletlerle sistematik biçimde gerçekleştirildiği gibi ve 1993 yılında Viyana'da yapılan İnsan Hakları Dünya Konferansı'nda benimsenen Viyana Bildirgesi ve Eylem Programı'nın ışığında,² refakatsiz ve ailelerinden ayrılmış çocukların haklarını sınırlandırıcı nitelikteki çekincelerin geri çekilmek üzere yeniden gözden geçirilmesini tavsiye etmektedir.

(b) Ayrım gözetmeme (Madde 2)

18. Ayrım gözetmeme ilkesi, ailelerinden ayrılmış ve yanlarında kimsesi bulunmayan çocuklarla ilgili işlemlerde bütün yönleriyle gözetilir ve uygulanır. Bu ilke, bir çocuğun refakatsiz ve ailelerinden ayrılmış, mülteci, sığınmacı veya göçmen konumu nedeniyle yapılabilecek ayrımcılığı özellikle yasaklar. Gerektiği gibi kavrandığında bu ilke, örneğin yaşa ve cinsiyete göre değişiklik gösterebilen korunma gereksinimlerine göre farklı yaklaşımları önlemediği gibi tersine bu yaklaşımları öngörür. Bunların yanı sıra, refakatsiz veya ailelerinden ayrılmış çocuklarla ilgili toplum içindeki olası yanlış anlamaları ve damgalamaları önleyecek tedbirler de alınmalıdır. Refakatsiz veya ailelerinden ayrılmış çocuklarla ilgili olarak kamu düzeni gözetilerek alınacak polis ve diğer önlemler, ancak, bu önlemler yasalara dayandırıldığında, toplu değerlendirme yerine bireysel değerlendirmeyi ve orantılılık ilkesini esas aldığı ve en az müdahaleci seçeneği benimsediğinde uygulanabilir. Dolayısıyla, ayrım gözetmeme ilkesinin herhangi bir biçimde ihlaline izin verilmemesi açısından, söz konusu önlemler hiçbir şekilde belirli bir gruba yönelik olarak veya toplu biçimde uygulanmamalıdır.

(c) Uzun ve kısa erimli çözümler aranırken çocuğun yüksek yararının en başta gözetilmesi (madde 3)

19. Madde 3 (1) şöyle demektedir: "Kamusal veya özel yardım kuruluşları, mahkemeler, idari makamlar veya yasama organları tarafından yapılan ve çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde, çocuğun yüksek yararı temel düşüncedir." Yerinden edilmiş bir çocuk söz konusu olduğunda bu ilke, yer değiştirme sürecinin bütün aşamalarında gözetilmelidir. Söz konusu aşamalardan herhangi birinde, refakatsiz veya ailelerinden ayrılmış çocukların yaşamını temelden etkileyebilecek herhangi bir karar alınırken, yüksek yararın nasıl belirlendiği belgelenmelidir.

20. Neyin çocuğun yüksek yararına olduğunun belirlenmesi, çocuğun kimliğinin; bu arada tabiiyetinin, yetiştirilişinin; etnik, kültürel ve dilsel kökeninin, özel olarak zayıf yanlarının ve korunma gereksinimlerinin net ve kapsamlı biçimde değerlendirilmesini gerektirir. Dolayısıyla, çocuğun ülkeye girişine izin verilmesi de böyle bir ilk değerlendirme yapılabilmesinin önkoşuludur. Değerlendirme, yaşa ve cinsiyete duyarlı görüşme teknikleri konusunda eğitilmiş vasıflı personel tarafından dostane ve güvenli bir ortamda gerçekleştirilmelidir.

14-25 Haziran 1993 tarihlerinde Viyana'da yapılan İnsan Hakları Dünya Konferansı'nda benimsenen Viyana Bildirgesi ve Eylem Planı (A/CONF.157/23).

21. Bunu izleyen adımlar, örneğin mümkün olan en kısa süre içinde yetkin bir vasi tayini, refakatsiz veya ailelerinden ayrılmış bir çocuğun yüksek yararına gerekli saygının gösterilmesi açısından usulle ilgili temel güvencedir. Dolayısıyla, belirtilen konumdaki bir çocuğun, iltica veya diğer işlemlerine ancak bir vasi tayin edildikten sonra başlanmalıdır. Ailelerinden ayrılmış veya refakatsiz çocukların iltica işlemleri veya diğer idari veya yargısal işlemlere yönlendirildiği durumlarda ise, bu çocukların yanlarına vasi dışında bir de hukuksal temsilci verilmelidir.

22. Yetkili mercilerin refakatsiz veya ailelerinden ayrılmış bir çocuğu “bakımı, korunması ve fiziksel veya zihinsel sağlığının iyileştirilmesi” amacıyla belirli bir kuruma yerleştirdikleri durumlarda yüksek yarar ilkesi, ayrıca, söz konusu çocuğun bu kurumda nasıl bir muamele gördüğünün ve diğer bütün koşullarının düzenli aralıklarla incelenmesini gerektirir. (Sözleşme’nin 25. Maddesi)

(d) Yaşam, yaşama ve gelişme hakkı (Madde 6)

23. Taraf Devletin 6. Madde çerçevesindeki yükümlülüğü, çocuğun yaşam, yaşama ve gelişme hakkını tehlikeye düşürecek nitelikteki sömürü ve şiddetten mümkün olduğunca korunması yükümlülüğünü de içerir. Ailelerinden ayrılmış ve yanlarında kimsesi bulunmayan çocuklar, cinsel sömürü veya başka amaçlara yönelik çocuk ticareti, çocuklara zarar verebilecek ve en aşırı durumlarda ölümle sonuçlanabilecek suç niteliğindeki olaylara karıştırılma gibi, yaşamlarını etkileyecek çeşitli risklere açık durumdadırlar. Dolayısıyla, 6. Madde, özellikle organize suçlar söz konusu olduğunda taraf Devletlerin bu konuda girişken olmalarını öngörmektedir. Çocuk ticareti konusu bu Genel Yorum'un kapsamı dışında kalmakla birlikte, Komite, çocuk ticareti ile refakatsiz ve ailelerinden ayrılmış çocuklar arasında genellikle bir bağlantı olduğuna dikkat çekmek ister.

24. Komite, çocukların yukarıda belirtilen risklerden korunmaları açısından pratik önlemler alınması gerektiği görüşündedir. Bu tür önlemlere örnek olarak şunlar düşünülebilir: Çocuk ticareti mağduru çocukların işlemlerine öncelik tanınması; vasilerin gecikmeksizin atanması; çocukların karşılaşılabilecekleri riskler hakkında bilgilendirilmeleri ve özel olarak risk altındaki çocukların takibini sağlayacak önlemler. Bu önlemler, ne ölçüde etkili olduklarının belirlenmesi için düzenli olarak yeniden değerlendirilmeye tabi tutulmalıdır.

(e) Çocuğun kendi görüşlerini serbestçe ifade etme hakkı (Madde 12)

25. Sözleşme’nin 12. Maddesi uyarınca, refakatsiz veya ailelerinden ayrılmış çocuklarla ilgili alınacak önlemler belirlenirken çocuğun görüş ve isteklerinin de öğrenilmesi ve bunların dikkate alınması gerekmektedir (madde 12 (1)). Bu görüş ve isteklerin bilgi temelinde ifade edilmesine imkan sağlamak açısından, bu konumdaki çocuklara, örneğin sahip oldukları haklar, iletişim kurma araçları dahil yararlanabilecekleri hizmetler, iltica işlemleri, ailelerin izlenmesi ve menşe ülkelerdeki durum dahil olmak üzere ilgili konularda bilgi sağlanması zorunludur (maddeler 13, 17 ve 22 (2)). Vasilik, bakım ve yardımlarla ilgili düzenlemelerde ve hukuk temsilciliğinde de çocukların görüşlerine yer verilmelidir. Bu alanlardaki bilgiler, her çocuğun olgunluk ve anlayış düzeyine uygun biçimde verilmelidir. Katılım güvenilir bir iletişim öngördüğünden, gerektiğinde, bu işlemlerin her aşamasında tercüman da hazır bulundurulmalıdır.

(f) Geri göndermeme ilkesine saygı

26. Devletler, refakatsiz veya ailelerinden ayrılmış çocukların gerektiği gibi gözetilmeleri için, uluslararası insan hakları ve mülteci hukukundan kaynaklanan geri göndermeme yükümlülüklerini, bu arada özellikle 1951 tarihli Mülteciler Sözleşmesi’nin 33. Maddesi ile CAT’ın (Birleşmiş Milletler İşkence ve Diğer Acımasız, İnsanlık Dışı veya Küçük Düşürücü Muamele veya Cezaların Önlenmesi Sözleşmesi) 3. Maddesinde belirlenen yükümlülüklerini yerine getirmelidirler.

27. Ayrıca, Sözleşme’den kaynaklanan yükümlülüklerin yerine getirilmesinde Devletler, çocuğun gönderileceği veya daha sonra aktarılacağı ülkede başına telafisi mümkün olmayan olumsuzlukların gelme olasılığının fazla olduğu durumlarda, örneğin, salt bunlarla sınırlı kalmamak kaydıyla Sözleşme’nin 6 ve 37. Maddelerinde sözü edilen risklerin varit olduğuna inanılması halinde, çocuğu buralara geri göndermemelidir. Burada sözü edilen “geri göndermeme” ilkesi, Sözleşme ile güvence altına alınan hakları ihlal edenin Devlet dışı aktörler mi olduğuna, bu ihlallerin kasıtlı mı, yoksa belirli girişimlerin veya tersine edilgenliğin dolaylı sonuçları olarak mı ortaya çıktığına bakılmaksızın her durumda geçerlidir. Bu tür ciddi ihlallerin oluşturduğu riskin değerlendirilmesi yaşa ve cinsiyete duyarlı biçimde yapılmalı ve bu arada gıda yardımlarının ve sağlık hizmetlerinin yetersizliğinin çocuklar açısından doğurabileceği ciddi sonuçlar da hesaba katılmalıdır.

28. Çocukların küçük yaşlarda silahlandırılıp çatışmalarda kullanılmaları yaşama hakkı dahil olmak üzere temel insan haklarının söz konusu olduğu telafisi mümkün olmayan zarar riski taşıdığından, Devletlerin Sözleşme’nin 38. Maddesi ile Çocukların silahlı çatışmalara katılmalarına ilişkin İhtiyari Protokol’ün 3 ve 4. Maddelerinden kaynaklanan yükümlülükleri, sınır ötesi sonuçları da kapsamaktadır. Bu durumda Devletler, çocukların küçük yaşlarda silah altına alınmaları, salt m a u h a r i p o l m a k için değil askeri görevlere cinsel hizmetlerde bulunmaları amacıyla silahlı birliklere katılmaları, çatışmalarda doğrudan veya dolaylı biçimde yer almaları veya başka askeri görevleri üstlenmeleri riski bulunan durumlarda, söz konusu çocukları hiçbir şekilde ilgili ülkeye geri göndermeme görevleri bulunmaktadır.

(g) Gizlilik

29. Taraf Devletler refakatsiz veya ailelerinden ayrılmış bir çocuğa ilişkin olarak edinilen bilgilerin gizliliğini, özel yaşamın gizliliği hakkı (Madde 16) dahil olmak üzere çocuğun haklarını gözetme yükümlülüğü çerçevesinde sağlamalıdır. Bu yükümlülük, sağlık ve sosyal güvenlikle ilgili olanlar dahil bütün ortamlar için geçerlidir. Belirli bir amaç doğrultusunda meşru biçimde araştırılan ve paylaşılan bilgilerin bir başka amaç için uygun olmayan biçimde kullanılmamasına özen gösterilmelidir.

30. Gizlilikle ilgili duyarlılıklar ayrıca başkalarının haklarına saygıyı da öngörür. Örneğin, refakatsiz ve ailelerinden ayrılmış çocuklara ilişkin bilgilerin edinilmesinde, paylaşılmasında ve muhafaza edilmesinde, başta çocuğun kendi ailesinden kişiler olmak üzere, halen çocuğun geldiği ülkede bulunan kişilerin durumunu tehlikeye düşürmemeye özel özen gösterilmelidir. Ayrıca, çocuğun nerede olduğuna ilişkin bilginin kendi ana babasından gizlenmesi yoluna, ancak, bunun çocuğun güvenliği ve “yüksek yararı” açısından gerekli olduğu durumlarda gidilmelidir.

V. GENEL VE ÖZEL KORUMA GEREKSİNİMLERİNİN KARŞILANMASI

(a) İlk değerlendirme ve önlemler

31. Çocuğun yüksek yararı aynı zamanda korunma gereksinimlerindeki önceliğin belirlenmesinde, refakatsiz ve ailelerinden ayrılmış çocuklara ilişkin önlemlerin sırasında da yol gösterici bir ilke olmalıdır. Gerekli olan bu ilk değerlendirme süreci, özellikle aşağıdaki hususları içermelidir:

(A) Çocukların ülkeye giriş kapılarına ulaşır ulaşmaz veya ülkede buldukları yetkililer tarafından öğrenilir öğrenilmez ailelerinden ayrılmış veya refakatsiz olma durumlarının belirlenmesine öncelik tanınması (Madde 8). Belirlemeye yönelik bu tür önlemler

arasında yaşın belirlenmesi de yer almakta olup kişinin fiziksel görünümünün yanı sıra psikolojik olgunluk düzeyi de dikkate alınmalıdır. Dahası, değerlendirme bilimsel, güvenli, çocuğa ve cinsiyete duyarlı ve adil biçimde yapılmalı, çocuğun fiziksel bütünlüğüne herhangi bir zarar verilmemeli, insan onuruna gerekli özen gösterilmelidir; geride belirsiz noktalar kalmışsa ve ilgili kişi çocuksa kendisine çocuk olarak davranılacağı güvencesini vermelidir;

(B) Profesyonel vasıflara sahip kişilerin, çocuğun kimliğine ilişkin verilerle çocuğun geçmişine ilişkin bilgileri toplamaya, ayrıca ve mümkünse ana babanın kimliğini, çocuğun, kardeşlerinin ve ana babasının yurttaşlık durumlarını öğrenmeye yönelik görüşmeleri çocuğun yaşına ve cinsiyetine uygun biçimde ve çocuğun anlayabileceği bir dilden yapmaları ve böylece gelen çocukların bu ilk görüşmeyle hemen kayıt altına alınmaları;

Kayıt sürecinin devamında, çocukların özel gereksinimlerinin karşılanması açısından gerekli bilgilerin toplanması. Bu bilgilerde şunlar da yer almalıdır:

- i. Ayrılış veya refakatsiz durumda olmanın nedenleri;
- ii. Sağlıkla ilgili olanlar, fiziksel, psikososyal, maddi ve diğer korunma gereksinimleri, ev içi şiddet, kaçakçılık veya travma sonucu oluşan durumlar dahil olmak üzere özel güçlüklerin belirlenmesi;

(C) Aşağıdakiler dahil olmak üzere, başvurulabilecek uluslararası koruma gereksinimlerinin belirlenmesine yarayacak bilgiler: çocuğun menşe ülkesinde “ırk, din, milliyet, belirli bir sosyal gruba mensubiyet veya belirli bir siyasal görüşü taşıma gibi nedenlerle kovuşturmaya uğrayabileceğine” ilişkin nesnel temelleri olan kuşular (1951 Mülteciler Sözleşmesi, Madde 1 A (2); dış saldırı, işgal, yabancıların egemenliği gibi ve benzeri gerçeklerden kaynaklanıp kamu düzenini ciddi biçimde bozan durumların varlığı (Afrika’da Mülteci Sorunlarının Somut Yönlerine İlişkin Sözleşme, Madde 1 (2); veya genel kapsamlı şiddetin ayırım gözetmeyen etki ve sonuçları;

(D) Refakatsiz ve ailelerinden ayrılmış çocuklara en kısa sürede kendi kimlik belgelerinin verilmesi;

(E) Aile üyelerinin araştırılması işlemlerine en kısa sürede başlanması (maddeler 22 (2), 9 (3) ve 10 (2)).

32. Çocuğun Devletin sınırları içinde kalışı veya başka statüsü ile ilgili girişimler, yukarıda belirtilen yollardan yapılacak ilk koruma değerlendirmesindeki bulgulara dayandırılmalıdır. Devletler, çocukların kendi topraklarındaki varlığı uluslararası mültecilerin korunması bağlamındaki gerekliliklerle ilgili bir soru yaratmadıkça, refakatsiz ve ailelerinden ayrılmış çocukları iltica başvurusuna yönlendirmekten kaçınmalıdırlar. Ancak bu söylenen, Devletlerin, refakatsiz veya ailelerinden ayrılmış çocukları örneğin çocuk refahı ile ilgili yasal düzenlemeler gibi ilgili çocuk koruma işlemlerine yönlendirme yükümlülüklerine aykırı düşmez.

(b) Vasi, danışman ve hukuk temsilcisi atanması (maddeler 18 (2) ve 20 (1))

33. Devletlerin, refakatsiz veya ailelerinden ayrılmış çocuğun yüksek yararının gereğince temsil edilebilmesi için gerekli hukuksal çerçeveyi oluşturma ve önlemleri alma görevleri vardır.

Dolayısıyla, Devletler, Sözleşme ve diğer uluslararası belgelerin getirdiği yükümlülükler uyarınca, refakatsiz ve ailelerinden ayrılmış çocuk belirlenir belirlenmez en kısa sürede bir vasi veya danışman atamalı ve bu tür vasilik düzenlemelerini çocuk reşit oluncaya kadar ve kendi topraklarını/egemenlik alanını kalıcı biçimde terk edinceye kadar sürdürmelidirler. Çocukla ilgili olarak atılacak bütün adımlarda atanan vasinin görüşleri alınmalı ve vasi bu konularda bilgilendirilmelidir. Atanan vasinin, her tür planlama ve karar alma sürecinde hazır bulunma yetkisi olmalıdır. Vasinin hazır bulunma yetkisi olduğu süreçler arasında göç ve başvuruların incelenmesiyle ilgili oturumlar, bakımla ilgili düzenlemeler ve kalıcı çözüm arayışları yer almaktadır. Çocuğun yararının güvence altına alınması ve hukuksal, sosyal, sağlık ve eğitimle ilgili, psikolojik ve madde gereksinimlerinin gözetilmesi bakımından atanan vasinin veya danışmanın çocuk bakımı konusunda gerekli uzmanlığa sahip olması gerekir. Bu

kişiler, çocuk ile, çocuğun bakımının sürekliliğini sağlayacak mevcut uzman kuruluşlar/kişiler arasında bağlantı işlevi göreceklerdir. Çıkarlarının çocukların çıkarları ile çelişkili olma olasılığı bulunan kuruluşlar ve kişiler vasi olarak atanmamalıdır. Örneğin, çocukla ilişkileri işveren konumundan olan ve çocukla akrabalığı bulunmayan yetişkinlere vasilik görevi verilmemelidir.

34. Ailelerinden ayrılmış bir çocuk söz konusu olduğunda, örneğin söz konusu kişinin daha önce çocuğu istismara maruz bırakmış olması gibi ilgili işlemin çocuğun yüksek yararına aykırı düşeceği durumlar dışında, vasilik, çocuğa refakat eden yetişkin aile üyesine veya aile çevresinden bakıcıya verilmelidir. Çocuğa refakat eden kişinin aileden olmayan bir yetişkin veya bakıcı olması durumunda ise vasilik daha titiz inceleme sonunda verilmelidir. Vasi olacak kişinin günlük bakımı verecek durumda ve buna istekli olması, ancak çocuğun yüksek yararını çocuğun yaşamının her alanında ve her kademedede yeterince temsil edebilecek özellikleri taşıması halinde ek önlemlere (örneğin bir danışman veya hukuk temsilcisi görevlendirilmesi gibi) başvurulmalıdır.

35. Çocuğun yüksek yararının tüm karar alma süreci boyunca temsil edilmesini ve özellikle de istismarın önlenmesini sağlamak amacıyla, değerlendirme mekanizmaları, vasilik görevinin nasıl yerine getirildiğini belirlemek üzere oluşturulacak ve uygulanacaktır.

36. Çocukların iltica prosedürleri veya idari veya yargısal işlemleri söz konusu olduğunda çocukların yanına vasiden başka yasal temsilci de sağlanmalıdır.

37. Yasal vasi ve yasal temsilcisi ile ilgili düzenlemelerde çocuklara her durumda ilgili bilgiler verilmeli ve görüşleri dikkate alınmalıdır.

38. Vasilik düzenlemelerinin tek tek çocuklar bazında yapılmasının mümkün olmayacağı büyük ölçekli acil durumlarda ailelerinden ayrılmış çocukların hakları ve yüksek yararı Devletler ve bu çocuklar adına çalışmalar yürüten kuruluşlar tarafından sağlanmalıdır.

(c) Bakım ve kalacak yere ilişkin düzenlemeler (Maddeler 20 ve 22)

39. Refakatsiz veya ailelerinden ayrılmış çocuklar, kendi aile ortamlarından geçici veya sürekli biçimde yoksun kalmış çocuklardır. Dolayısıyla, bu durumdaki çocukların Devletlerin Sözleşme'nin 20. Maddesinden doğan yükümlülüklerinden yararlandırılmaları, ilgili Devlet tarafından kendilerine özel koruma ve yardım sağlanması gerekir.

40. Sözleşme'nin 22. Maddesi uyarınca bu konumdaki çocuklara alternatif bakım sağlamak üzere ulusal yasalarda oluşturulan mekanizmalar, aynı zamanda, menşe ülkelerinin dışında olan refakatsiz veya ailelerinden ayrılmış çocukları da kapsayacaktır. Bakım ve kalınacak yere ilişkin düzenlemeleri ile ilgili olarak çok sayıda seçenek bulunmaktadır ve bunlar Madde 20 (3)'ta şöyle belirtilmektedir: "... diğerlerinin yanı sıra bakıcı aile yanına yerleştirme. İslam hukukundaki *kefalet* sistemi, evlat edinme veya gerekiyorsa bakım için uygun kurumlara yerleştirme." Bu alternatifler arasında tercihte bulunurken, kendi aile ortamını yitirmiş ve kendi ülkesi dışında bir yerde bulunuyor olmanın ötesinde, bu konumdaki çocukların yaşları, cinsiyetleri ve kendileri açısından güçlük yaratabilecek diğer durumlar da dikkate alınmalıdır. Bu arada, özellikle dikkate alınması gereken bir husus, belirleme, kayıt ve belgeleme süreçlerinde ortaya çıkan gerçeklerden hareketle, çocuğun yetiştiriliş biçiminde ve etnik, dinsel, kültürel ve dilsel arka planında süreklilik sağlanmasıdır. Bakım ve yardımlara ilişkin düzenlemelerde aşağıdaki parametreler dikkate alınmalıdır:

- Genel bir kural olarak, çocuklar özgürlüklerinden yoksun bırakılmamalıdır;
- Bakımın sürekliliğinin sağlanması ve çocuğun yüksek yararının gözetilmesi açısından refakatsiz ve ailelerinden ayrılmış çocukların kaldıkları yerlerde yapılacak değişikliklerin ancak çocuğun yararının bunu gerektirdiği sınırlı durumlarda yapılması;
- Aile birliği ilkesi uyarınca kardeşlerin bir arada tutulmaları;

- Başka ülkeye yetişkin akrabalarıyla birlikte gelen veya iltica edilmek istenen ülkede akrabaları olan bir çocuğa, yüksek yararına aykırı olmadığı sürece bu yakınları ile birlikte kalma izni verilmelidir. Çocukların özel güçlükleri gözetilerek, sosyal çalışmacıları bu çocukların durumunu düzenli olarak izlemesi gerekir;
- Refakatsiz ve ailelerinden ayrılmış çocuklara yönelik bakım düzenlemeleri ne olursa olsun, çocuğun fiziksel ve psikososyal sağlığının gözetilmesi, aile içi şiddete veya istismara karşı korunması, eğitime ve mesleki beceri kurslarına katılımı açısından düzenli denetim ve değerlendirmelerin kalifiye personel tarafından yapılması gerekir;
- Devletlerin ve diğer kuruluşların, başlarında çocukların bulunduğu hanelerde yaşamakta olan refakatsiz ve yanlarında kimsesi bulunmayan çocukların haklarını gerektiği gibi koruyabilmek için gerekli önlemleri almaları gerekir;
- Geniş kesimleri etkileyen olağanüstü durumlarda, yanlarında kimsesi bulunmayan çocuklara kısa süreli geçici yardım ve bakım sağlanmalıdır. Bu geçici bakım, çocukların genel gelişimleri açısından uygun bir ortamda güvenliği sağlayıcı, fiziksel ve duygusal gereksinimleri karşılayıcı nitelikte olmalıdır;
- Çocukların kendilerine yönelik düzenlemelere ilişkin bilgilendirilmeleri ve bu konuda görüşlerinin alınması gereklidir.

(d) Eğitime tam erişim (Maddeler 28, 29 (1) (c), 30 ve 32)

41. Devletler, yerinden edilme sürecinin bütün evrelerinde eğitime erişimin sağlanmasını güvence altına almalıdırlar. Refakatsiz ve ailelerinden ayrılmış her çocuk, statüsü ne olursa olsun, gerek Sözleşme'nin 28, 29 (1) (c), 30 ve 32 Maddeleri, gerekse Komite tarafından geliştirilen ilkeler doğrultusunda girdiği ülkede eğitim imkanlarına tam erişime sahip olmalıdır. Bu erişim hiçbir ayrımcılık gözetilmeden sağlanmalı, bu arada özellikle ailelerinden ayrılmış ve refakatsiz kız çocukların her kademedeki mesleki eğitim dahil olmak üzere örgün ve yaygın eğitime eşit erişim imkanlarına sahip olmalarına özen gösterilmelidir. Başta özürliüler olmak üzere, özel gereksinimleri olan çocuklara kaliteli eğitim imkanları sağlanmalıdır.

42. Refakatsiz veya ailelerinden ayrılmış çocuk mümkün olan en kısa sürede uygun bir okula kaydettirilmeli ve öğrenim imkanlarından azami biçimde yararlanması için kendisine yardım sağlanmalıdır. Bütün refakatsiz ve ailelerinden ayrılmış çocuklar, kendi yerli dillerini koruyup geliştirme dahil, kendi kültürel kimliklerini ve değerlerini koruma hakkına sahiptirler. Bütün ergenlere mesleki/profesyonel eğitim ve öğrenim imkanları tanınmalı, küçük çocuklara da erken dönem öğrenim programları sağlanmalıdır. Devletler, yer değiştirme, yeniden yerleşim veya geri dönüş gibi durumlar söz konusu olduğunda, refakatsiz veya ailelerinden ayrılmış çocuklara eğitim düzeylerini gösteren diploma veya diğer belgeleri sağlamalıdırlar.

43. Devletler, ailelerinden ayrılmış ve refakatsiz çocuklara fiziksel, ruhsal, manevi ve ahlaki gelişimlerine yönelik yeterli bir yaşam standardı sağlar. Sözleşme'nin 27 (2) maddesinde de belirtildiği üzere Devletler özellikle beslenme, giyim ve barınma bakımından maddi yardım ve destek programları uygular.

(e) Yeterli bir yaşam seviyesi hakkı (madde 27)

44. Devletler, ailelerinden ayrılmış ve refakatsiz çocuklara fiziksel, ruhsal, manevi ve ahlaki gelişimlerine yönelik yeterli bir yaşam standardı sağlar. Sözleşme'nin 27 (2) maddesinde de belirtildiği üzere Devletler özellikle beslenme, giyim ve barınma bakımından maddi yardım ve destek programları uygular.

45. Devletler, özellikle hükümetlerin bu alandaki kapasitelerinin sınırlı olduğu durumlarda, UNICEF,

UNESCO, BMMYK ve diğer Birleşmiş Milletler kuruluşlarının kendi görev alanları içerisinde önerdikleri yardımları kabul etmenin ve bu yardımları kolaylaştırmanın yanı sıra gerektiğinde refakatsiz ve ailelerinden ayrılmış çocuklara yeterli yaşam standartları sağlanabilmesi için uygun diğer hükümetlerarası kuruluşların ve sivil toplum örgütlerinin yardımlarından da yararlanır (madde 22 (2)).

(f) Hastalık tedavisi ve rehabilitasyona yönelik ulaşılabılır en yüksek sağlık standardı ve tesislerine erişim hakkı (maddeler 23, 24 ve 39)

46. Devletler, Sözleşme'nin 24. maddesi uyarınca Hastalık tedavisi ve rehabilitasyona yönelik ulaşılabılır en yüksek sağlık standardı ve tesislerine erişim hakkını uygularken, refakatsiz ve ailelerinden ayrılmış çocukların da bu standartlar ve imkanlardan eşit ölçüde yararlanmalarını sağlamakla yükümlüdür.

47. Devletler, erişimlerini sağlarken, bu konumdaki çocukların özel yoksunlukları ve hassas durumları dikkate almalıdırlar. Devletler, özellikle refakatsiz çocukların aile üyelerinden kopmuş olduklarını; değişen derecelerde kayıp, travma, aksama ve şiddete tanık olduklarını göz önüne almalıdır. Bu konumdaki çocukların çoğu, özellikle mülteci konumunda olanlar, savaşın etkilediği ülkelerinde yaygın şiddetin ve stresin etkilerini üzerinde hissetmektedir. Bu durum çocukta derine işleyen bir çaresizlik duygusu yaratmış ve başkalarına güven duygusunu sarsmış olabilir. Dahası, silahlı çatışmalar söz konusu olduğunda kız çocuklar ötekileştirme, yoksulluk ve acı çekmeye özellikle duyarlıdır ve aralarından pek çoğu silahlı çatışmalar bağlamında toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin hedefi olabilmektedirler. Etkilenen çocukların çoğunun yaşadıkları derin travma, bakım ve rehabilitasyon çalışmalarında özel bir duyarlılık ve dikkat gerektirmektedir.

48. Sözleşme'nin 39. maddesi altındaki yükümlülük, Devletlere, herhangi bir istismara, ihmale, suistimale, işkenceye, zalimane, insanlık dışı ve aşağılayıcı muameleye veya silahlı çatışmaların etkilerine maruz kalmış çocuklara rehabilitasyon hizmetleri sağlama görevi vermektedir. Bu tedavi ve toplumla yeniden bütünleştirme çalışmalarını kolaylaştırma açısından, kültürel açıdan uygun ve toplumsal cinsiyete duyarlı ruh sağlığı tedavisi biçimleri geliştirilmeli ve nitelikli psikososyal danışmanlık hizmetleri sağlanmalıdır.

49. Devletler, özellikle hükümetlerin bu alandaki kapasitelerinin sınırlı olduğu durumlarda, UNICEF, Dünya Sağlık Örgütü (WHO), Birleşmiş Milletler HIV/AIDS Ortak Programı (UNAIDS), BMMYK ve diğer Birleşmiş Milletler kuruluşlarının kendi görev alanları içerisinde önerdikleri yardımları kabul etmenin ve bu yardımları kolaylaştırmanın yanı sıra gerektiğinde refakatsiz ve ailelerinden ayrılmış çocukların sağlık alanındaki bakım ve tedavilerinin karşılanabilmesi için uygun diğer hükümetlerarası kuruluşların ve sivil toplum örgütlerinin yardımlarından da yararlanır (madde 22 (2)).

(g) Çocuk ticaretinin ve cinsel ve diğer suistimal, istismar ve şiddet türlerinin önlenmesi (maddeler 34, 35 ve 36)

50. Menşe ülkelerinin dışındaki bir ülkede bulunan refakatsiz veya ailelerinden ayrılmış çocuklar suistimal ve istismara özellikle hassas durumdadırlar. Başta cinsel suistimal amacıyla olmak üzere kız çocukları özellikleticaret riski altındadır.

51. Refakatsiz ve ailelerinden ayrılmış çocukların insan ticaretinden, cinsel ve diğer suistimal türlerinden ve şiddetten korunmaları amacıyla, Sözleşme'nin 34-36 maddeleri, Sözleşme'nin 20. Maddesi doğrultusunda sağlanacak olan özel koruma ve yardım yükümlülükleri ile birlikte değerlendirilmelidir.

52. Çocukların çocuk ticaretine maruz kalması veyahalihazırda çocuk ticaret mağduru olan çocuğun yeniden ticarete maruz kalması refakatsiz veya ailesinden ayrılmış çocukların karşılaştığı pek çok tehlikeden birisidir. Çocuk ticareti çocukların yaşam, hayatta kalma ve gelişme haklarının yerine getirilmesine yönelik bir tehdittir (Madde 6). Sözleşme'nin 35. maddesi uyarınca taraf Devletler bu tür ticaret olaylarını önleyecek gerekli önlemleri almalıdır. Refakatsiz ve ailesinden ayrılmış çocukların belirlenmesi; bu çocukların nerede olduklarının düzenli olarak incelenmesi ve çocuğun anlayabileceği bir dil ve araçla yaşa uygun ve cinsiyete duyarlı bilgilendirme kampanyaları yürütülmesi gerekli önlemler arasındadır. Yeterli mevzuatlar da geçirilmeli ve çalışma düzenlemeleri ile sınır geçişleri

bakımından etkili uygulama mekanizmaları kurulmalıdır.

53. Halihazırda ticaret mağduru olmuş, bu nedenle de refakatsiz ve ailesinden ayrılmış statüsüne düşmüş çocuk için de riskler büyüktür. Bu konumdaki çocuklar cezalandırılmamalıdır ve ciddi bir insan hakları ihlalinin mağdurları olarak kendilerine yardım edilmelidir. Ticarete maruz kalmış bazı çocuklar 1951 Sözleşmesi altında mülteci statüsüne uygun olabilmektedir ve taraf Devletler ticarete maruz kalmış refakatsiz ve ailesinden ayrılmış çocukların iltica talebinde bulunanlara veya durumları uluslararası koruma sağlanmasını gerektirenlere iltica usullerine erişimlerini sağlamalıdır. Yeniden ticarete maruz kalma riski altında olan çocuklar kendi yüksek yararlarına uygun olmadığı ve korunmaları için gerekli önlemler alınmadığı sürece menşe ülkelerine geri gönderilmemelidir. Devletler, ülkelerine dönmeleri yüksek yararlarına uygun değilse, ticarete maruz kalmış çocuklar için tamamlayıcı koruma türlerini değerlendirmelidir.

(h) Askere alınmanın önlenmesi ve savaşın etkilerine karşı koruma (maddeler 38 ve 39)

Askere alınmanın önlenmesi

54. Devletlerin Sözleşme'nin 38. maddesi ile, *Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocukların Silahlı Çatışmalara Dahil Olmaları Konusundaki İhtiyari Protokolün* 3 ve 4. maddelerinden doğan yükümlülükleri aynı zamanda refakatsiz ve ailelerinden ayrılmış çocuklar için de geçerlidir. Devletler herhangi bir tarafın bu çocukları çatışmalarda kullanmasını önlemek için gerekli bütün önlemleri almalıdır. Kendi birliklerinden kaçan ve yeniden silah altına alınmaya karşı korumaya ihtiyaç duyan eski asker çocuklar için de bu durum geçerlidir.

Bakım düzenlemeleri

55. Refakatsiz ve ailelerinden ayrılmış çocuklara yönelik bakım düzenlemeleri bu çocukların silah altına alınmalarını, yeniden silah altına alınmalarını veya çatışmanın herhangi bir tarafınca kullanılmalarını önleyecek şekilde yapılır. Çatışmalara doğrudan veya dolaylı biçimde karışmış kişilere ve kuruluşlara vasilik görevi verilmemelidir.

Eski çocuk askerler

56. Çocuk askerler öncelikle silahlı çatışmaların mağdurları olarak görülmelidirler. Çatışmaların sona ermesi üzerine veya buldukları yerlerden kaçmaları sonucunda kendilerini genellikle refakatsiz veya ailelerinden ayrılmış durumda bulan eski çocuk askerlere normal yaşama yeniden dönebilmeleri için gerekli tüm destek hizmetleri, gerekli psikososyal danışmanlık dahil olmak üzere sağlanır. Herhangi bir belirleme ve ayırma işlemi sırasında bu çocuklar öncelikle belirlenir ve silahsızlandırılır. Çocuk askerler, özellikle refakatsiz veya ailelerinden ayrılmış durumda olanların normal olarak alıkonmamaları, aksine başta silahsızlanmaları ve rehabilitasyonları açısından bu çocukların özel koruma ve yardımlardan yararlandırılmaları gerekir. Savaşan veya başka şekilde askeri güçlerle bağlantıları olan kız çocuklarının toplumla yeniden bütünleştirilmelerinin desteklenmesine ve kolaylaştırılmasına yönelik özel gayret sarfedilmelidir..

57. Belirli koşullarda, 15 yaşından büyük bir çocuk askerin, istisnai biçimde alıkonması kaçınılmazsa ve bu durum uluslararası insan hakları ve insancıl hukuk açısından uygunsuzsa, örneğin ciddi bir güvenlik tehdidi oluşturması nedeniyle, alıkonma koşulları Sözleşme'nin 37. maddesi ile çocuk ceza adaletine ilişkin hükümler dahil olmak üzere uluslararası standartlara uygun olmalıdır ve alıkonma durumu çocuğun ailesinin araştırılması ve rehabilitasyon programlarına dahil edilmesi çabaları için engel teşkil etmemelidir.

Geri göndermeme

58. Çocukların küçük yaşlarda silah altına alınması ve çatışmalara katılması yaşama hakkı dahil olmak üzere temel insan haklarının söz konusu olduğu telafisi mümkün olmayan zarar riski taşıdığından, Devletlerin Sözleşme'nin 38. maddesi ile *Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocukların Silahlı Çatışmalara Dahil Olmaları Konusundaki İhtiyari Protokolün* 3 ve 4. maddelerinden kaynaklanan

yükümlülükleri, sınır ötesi etkileri de kapsamaktadır ve Devletlerin, çatışmalarda doğrudan veya dolaylı biçimde yer almaları veya başka askeri görevleri üstlenmeleri riski bulunan durumlarda, söz konusu çocukları herhangi biçimde ilgili ülkenin sınırlarına göndermekten kaçınır.

Zulmün çocuklara özgü türleri ve görünümüleri³

59. Komite, Devletlere yaşa ve cinsiyete duyarlı iltica usullerine ve yaş ve cinsiyet duyarlı mültecinin tanımı yorumuna yönelik ihtiyacı anımsatarak, yaşları küçük olanların silah altına alınmasının (kız çocukların cinsel hizmetlere veya askerlerle evlenmeye zorlanmaları dahil) ve çatışmalara doğrudan veya dolaylı biçimde katılımlarının ciddi insan hakları ihlalleri ve dolayısıyla zulüm teşkil ettiğini ve silah altına alınmanın ve katılıma yönelik haklı nedenlere dayanan korku “ırk, din, tabiiyet, belirli bir sosyal gruba mensubiyet veya siyasal görüş” dayandığında mülteci statüsünün verilmesi gerektiğini vurgulamaktadır (1951 Mülteciler Sözleşmesi madde 1 A (2)).

Rehabilitasyon ve iyileşme

60. Devletler gerektiğinde, uluslararası kuruluşlar ve STKlarla işbirliği içinde silahlı çatışmalardan etkilenmiş refakatsiz ve ailelerinden ayrılmış çocuklar için yaşlarına uygun ve toplumsal cinsiyete duyarlı olan kapsamlı psikolojik destek ve yardım programları geliştirir.

(i) Özgürlüklerden yoksun bırakmadan kaçınmak ve böyle durumlarda yapılması gerekenler

61. Sözleşme'nin 37. maddesinin ve çocuğun yüksek yararı ilkesinin uygulanmasında, refakatsiz veya ailelerinden ayrılmış çocuklar genel bir kural olarak gözetim altına alınmamalıdır. Gözetim altına alma tek başına, çocuğun refakatsiz veya ailesinden ayrılmış durumda olmasıyla, göçmenlik ve ikamet statüsüyle veya bunların yokluğuyla gerekçelendirilemez. Gözetim altına alınmanın başka nedenlerle istisnai biçimde gerekçelendirildiği durumlarda ilgili ülkenin kanunlarına uymaya yönelik gözetimi, son çare olarak kullanılmak üzere ve mümkün olan en kısa zaman için olmasını gerektiren Sözleşme'nin 37 (b) maddesine uygun biçimde gerçekleştirilmelidir. Sonuçta, ilgili işlemlerin hızlandırılması dahil bütün çabaların, refakatsiz ve ayrılmış çocukların gözetim altında tutulma durumlarının bir an önce sona erdirilmesine ve başka bakım ve yardım seçeneklerinin devreye sokulmasına yönelik olması gerekir.

62. Ulusal gerekliliklere ek olarak uluslararası yükümlülükler gözetim altında tutmayı düzenleyen kanunu teşkil etmektedir. Sığınmacı refakatsiz ve ailelerinden ayrılmış çocuklar söz konusu olduğunda Devletler, özellikle 1951 tarihli Mülteciler Sözleşmesi'nin 31 (1) maddesinden kaynaklanan yükümlülüklerini gözetmelidirler. Devletler, refakatsiz ve ailesinden ayrılmış bir çocuğun ülkeye yasa dışı yollardan girmesinin veya ülkede bu şekilde kalıyor olmasının yasa dışı giriş ve kalışın, çocuğun temel insan haklarının ihlalini önlemenin tek yolu olması gibi durumlarda haklı görülebileceğini dikkate almalıdırlar. Daha genel olarak, çocuk ticareti ve suistimal mağdurları dahil refakatsiz veya ailesinden ayrılmış çocuklara ilişkin politikaların geliştirilmesinde, bu çocukların sadece ülkeye yasa dışı giriş ve kalış nedeniyle suçlu duruma düşürülmemelidir.

63. İstisnai gözetim durumunda, gözetim koşullarında çocuğun yüksek yararı gözetilerek düzenlenmeli ve Sözleşme'nin 37 (a) ve (c) maddeleri ile diğer uluslararası yükümlülüklerle tamamen saygı gösterilmelidir. Aksi çocuğun yüksek yararına olmadığı sürece, çocukların yaşam alanlarını onlara uygun ve yetişkinlerinden ayıran özel düzenlemeler yapılmalıdır. Gerçekten de, böyle bir programdaki temel yaklaşım “gözetime” değil “bakıma” yönelik olmalıdır. Tesisler, kültürel açıdan uygun topluluk kaynaklarına ve adli yardımlara ulaşmanın mümkün olmadığı izole alanlarda olmamalıdır. Çocuklar, düzenli dış temas imkanlarına sahip olmalı; arkadaşları, akrabaları, dinsel, sosyal veya hukuksal danışmanları ve vasileri çocukları ziyaret edebilmelidirler. Ayrıca, çocuklar bütün temel gereksinimlerini karşılama imkanlarına sahip olabilmeli, gerekli tıbbi bakımı görebilmeli ve gerektiğinde psikolojik danışmanlık hizmetlerinden yararlanabilmelidirler. Çocuklar, gözetim altında bulunduruldukları süre içinde eğitim hakkına da sahip olmalıdır. Eğitimin, gözetim altında olma durumu sona erdikten sonra

³ Zulmün çocuklara özgü biçim ve görünümüleri ile ilgili olarak bakınız; bölüm VI (d) “Zulmün çocuğa özgü mahiyetini göz önüne alarak koruma ihtiyaçlarının çocuk duyarlı değerlendirmeleri.”

da devam etmesini kolaylaştırma açısından, en ideali bu eğitimin gözetim tesisleri dışında gerçekleşmelidir. Sözleşme'nin 31. maddesinde de öngörüldüğü üzere bu çocukların eğlence ve oyun hakları da vardır. Sözleşme'nin 37 (d) maddesinde belirtilen hakların gerektiği gibi güvence altına alınabilmesi açısından, özgürlüklerinden yoksun bırakılmış refakatsiz veya ailesinden ayrılmış çocuklara, hukuki temsilci atanması dahil gerekli hukuki ve diğer yardımlara engelsiz ve ücretsiz erişimlerini sağlar.

VI. İLTİCA USULLERİNE, HUKUKİ GÜVENCELERE VE İLTİCA HAKKINA ERİŞİM

(a) Genel

64. Sözleşme'nin 22. maddesinden kaynaklanarak refakatsiz olsun veya olmasın mülteci statüsü arayan bir çocuğun, yeterince korunmasını sağlayacak “uygun tedbirler” alınmasını gerektiren yükümlülük, diğerlerinin yanı sıra, işleyen bir iltica sisteminin kurulması ve özellikle refakatsiz ve ailelerinden ayrılmış çocuklara yönelik muameleyi ele alan mevzuatın çıkarılması ve bu çocuklarla gerektiği gibi ilgilenilmesini sağlayacak kapasitenin Sözleşme’de yer alan uygulanabilir hakların yanı sıra ilgili Devletin taraf olduğu diğer uluslararası insan hakları, mülteci koruması veya insancıl belgeler doğrultusunda oluşturulması sorumluluklarını de beraberinde getirir. Bu yöndeki kapasite geliştirme çalışmaları açısından kaynak sıkıntısı çeken Devletlerin BMMYK tarafından sağlananlar dahil olmak üzere uluslararası yardımlar için başvurmaları özellikle cesaretlendirilmektedir.

65. 22. madde altındaki ve uluslararası mülteci hukukundan kaynaklanan yükümlülüklerin tamamlayıcı mahiyetinin yanı sıra konsolide standartların yararını dikkate alarak, Devletler Sözleşme'nin 22. maddesini uygularken mültecilerle ilgili uluslararası standartları uygulamalıdır.

(b) Yaşta bakılmaksızın iltica usullerine erişim

66. Refakatsiz veya ailesinden ayrılmış olanlar dahil sığınmacı çocuklar, yaşlarına bakılmaksızın iltica usullerine ve uluslararası koruma sağlayan diğer tamamlayıcı mekanizmalara erişimden faydalanır. Çocuğun haklı nedenlere dayanan korkusu olabildiğini veya açıkça somut bir korkuyu ifade edemese bile ırk, din, tabiiyet, belirli bir sosyal gruba mensubiyet veya siyasi görüş nedeniyle zulüm riski altında olabileceğini veya uluslararası koruma ihtiyacı olduğunu gösteren tespit ve kayıt süreci sırasında bu gerçekler ortaya çıkarsa, bu çocuk iltica usullerine ve/veya gerekli durumlarda uluslararası ve yerel hukuk altında tamamlayıcı koruma sağlayan mekanizmalara yönlendirilmelidir.

67. Kendileri açısından uluslararası korumayı gerektiren bir gösterge olmayan refakatsiz veya ailelerinden ayrılmış çocuklar otomatik olarak veya başka biçimlerde iltica usullerine yönlendirilmemeli, gençlik refah mevzuatı altında sağlananlar gibi diğer ilgili çocuk koruma mekanizmaları uyarınca korunur.

(c) Usule ilişkin güvenceler ve destek önlemleri (madde 3 (3))

68. Sözleşme'nin 22 (1) maddesi altında gerekli tedbirler refakatsiz ve ailelerinden ayrılmış çocukların hassas durumlarını ve ulusal hukuki çerçeve ve koşulları dikkate almalıdır. Söz konusu tedbirler aşağıdaki hususları gözetmelidir.

69. Sığınmacı bir çocuk, kendisinin geçmişini bilen ve onun yüksek yararını temsil etmeye yetkili ve bu kapasiteye sahip bir yetişkin tarafından temsil edilmelidir (bakınız, bölüm V (b), “Vasi, danışman ve hukuki temsilcisi görevlendirilmesi”). Refakatsiz veya ailesinden ayrılmış çocuğa, mülteci statüsü başvurusunun yetişkinlere yönelik normal usuller altında değerlendirildikleri dâhil her durumda, ücretsiz olarak vasıflı bir hukuki temsilciye erişim imkanı tanınmalıdır.

70. Refakatsiz ve ailesinden ayrılmış çocuklar tarafından yapılan mülteci statüsü başvurularına öncelik tanınır ve hızlı ve adil bir kararın verilmesi için çaba gösterilir.

71. Usule ilişkin asgari güvencelere yapılan başvurunun, iltica ve mültecilik konularında nitelikli bir yetkili makam tarafından sonuçlandırılacağı dahil olmalıdır. Çocuğun yaşının ve olgunluk düzeyinin elverdiği durumlarda, herhangi bir nihai karar alınmadan önce çocuğa gerekli donanımına sahip bir yetkili ile görüşme imkanı tanınmalıdır. Çocuğun böyle bir yetkiliyle aynı dilden doğrudan iletişim imkanlarının bulunmadığı durumlarda bu kez vasıflı bir tercüman kullanılmalıdır. Ayrıca, çocuğun hikayesiyle ilgili inanılabilirlik endişeleri olması halinde “şüphenin lehine yorumlanması” gerekmekte ve kararın resmi olarak gözden geçirilmesine yönelik itiraz imkanı verilmesi gerekmektedir.

72. Görüşmeler, mülteci statüsünün değerlendirilmesi yapmak ve çocuğun kişisel, ailesel ve kültürel geçmişine yönelik bir anlayış uygulamak amacıyla refakatsiz çocukların özel durumunu göz önüne alacak mülteci statüsü belirleme makamı temsilcisi tarafından yapılmalıdır. Değerlendirme süreci çocuğun kişisel, ailesel ve kültürel geçmişi dâhil her çocuk tarafından sunulan unsurlara ait benzersiz bir kombinasyonun dosya bazında incelenmesinden oluşmalıdır. Vasi veya hukuki temsilci bütün mülakatlar sırasında hazırda bulunmalıdır.

73. Bireysel mülteci statüsü belirlemenin mümkün olmadığı büyük ölçekli mülteci hareketlerinde Devletler belirli bir gruba mensup bütün kişilere mülteci statüsü tanyabilirler. Böyle durumlarda refakatsiz ve ailesinden ayrılmış bütün çocukların, mensup oldukları grubun diğer üyeleriyle aynı statünün tanınması hakkı vardır.

(d) Çocukların maruz kaldıkları zulmün özellikleri dikkate alınarak koruma ihtiyaçlarının çocuklara duyarlı değerlendirilmesi

74. Refakatsiz veya ailelerinden ayrılmış çocukların mülteci taleplerini değerlendirirken, Devletler uluslararası insan hakları ve mülteci hukukunun gelişimini ve bunların karşılıklı ilişkisini 1951 Sözleşmesi altında denetimsel işlevlerini yerine getirmede BMMYK tarafından geliştirilen pozisyonlar dâhil dikkate alır. 1951 Sözleşmesi’ndeki mülteci tanımını özellikle yaş ve cinsiyete duyarlı bir şekilde, çocuklar tarafından yaşanan zulmün özel gerekçelerini, türlerini ve tezahürlerini göz önüne alarak yorumlanmalıdır. Bir yakının zulme maruz kalması, küçük yaşta silah altına alınma, fuhuş amaçlı çocuk ticareti ve cinsel istismar veya kız çocuklarının sünnat edilmesi, bu tür eylemlerin herhangi bir 1951 Mülteci Sözleşmesi gerekçesiyle bağlantılıysa mülteci statüsü tanınmasını gerekçelendirebilmektedir. Dolayısıyla, Devletler ulusal mülteci statüsü belirleme usullerinde toplumsal cinsiyet temelli şiddetin yanı sıra zulmün çocuğa özgü türleri ve göstergeleri gibi konulara özel önem vermelidir.

75. Başta refakatsizler ve ailelerinden ayrılmış olanlar olmak üzere çocukların statü belirleme usullerine dâhil personel, uluslararası ve uluslararası mülteci hukukunun çocuk, kültür ve toplumsal cinsiyet duyarlı uygulamasına yönelik eğitim almalıdır. Çocukların iltica taleplerinin gerektiği gibi değerlendirilebilmesi için, azınlıklara ve dışlanmış gruplara mensup olanlar dahil çocukların durumlarına ilişkin bilgiler hükümetlerin menşe ülke bilgisi toplama gayretlerine dahil edilmelidir.

(e) Mülteci statüsü tanınan çocukların mülteci ve insan haklarından tam olarak yararlanabilmeleri (madde 22)

76. Mülteci olarak tanınan ve iltica hakkı tanınan refakatsiz veya ailelerinden ayrılmış çocuklar yalnızca 1951 Mülteciler Sözleşmesi ile tanınan haklardan yararlanmakla kalmaz, ayrıca söz konusu Devletin kendi egemenlik alanı içindeki çocuklara tanınan veya topraklarda yasal kalış gerektiren haklar dâhil Devlet’in yetki alanına tabi olan bütün insan haklarından yararlanma hakkına sahiptir.

(f) Tamamlayıcı koruma türlerinden yararlanacak çocuklar

77. 1951 Mülteciler Sözleşmesi altında mülteci statüsü tanınmasına yönelik gerekliliklerin karşılanmaması halinde, refakatsiz ve ailelerinden ayrılmış çocuklar korunma gereksinimlerinin derecesine bağlı olarak üzere tamamlayıcı koruma türlerinden faydalanır. Bu tamamlayıcı koruma türlerinin uygulanması, taraf Devletlerin refakatsiz ve ailelerinden ayrılmış çocuğun özel korunma ihtiyaçlarını ele alma yükümlülüğünü ortadan kaldırmamaktadır; dolayısıyla, kendilerine tamamlayıcı koruma önlemleri sağlanan çocuklar, ülkede yasal kalış dahil olmak üzere, ilgili Devletin kendi egemenlik alanı içindeki bütün çocuklara tanıdığı insan haklarından azami ölçülerde yararlanabilirler.

78. Genel olarak uygulanabilir ilkeler doğrultusunda, özellikle de kendilerini başka bir Devletin topraklarında bulan refakatsiz ve ailelerinden ayrılmış çocuklara ilişkin olarak Devletlerin sorumlulukları ile ilgili olarak ne mülteci statüsü tanınan, ne de tamamlayıcı koruma türlerinden faydalanan çocuklar yine de fiilen Devlet topraklarında buldukları ve o Devletin yasalarına tabi oldukları sürece Sözleşme'deki bütün normlara uyan korumadan yararlanacaktır.

VII. AİLENİN YENİDEN BİRLEŞTİRİLMESİ, GERİ DÖNÜŞ VE DİĞER KALICI ÇÖZÜM TÜRLERİ

(a) Genel

79. Refakatsiz veya ailelerinden ayrılmış çocukların geleceğin ele alınmasında nihai amaç, tüm korunma gereksinimlerini karşılayan, çocuğun görüşünü de dikkate alan ve mümkünse çocuğun refakatsiz ve ailesinden ayrılmış durumunu sona erdirmeyi hedefleyen kalıcı bir çözüme ulaşılmasıdır. Refakatsiz veya ailelerinden ayrılmış çocuklar için kalıcı çözüm bulma çabaları, gereksiz gecikmeler olmaksızın, mümkünse ilgili çocuğun refakatsiz veya ailesinden ayrılmış olma durumuna ilişkin değerlendirmeden hemen sonra başlatılmalı ve yürütülmelidir. Hak temelli bir yaklaşımın ardından, kalıcı bir çözüme yönelik arayış çocuğun ailesiyle yeniden birleştirilmesinin mümkün olup olmadığına ilişkin analizle başlamalıdır.

80. Ailenin izinin sürülmesi kalıcı çözüm aranışının temel bir bileşenidir ve aile izi sürülmesi veya bunun gerçekleştirildiği biçim çocuğun yararına aykırı değilse veya izi sürülen kişilerin temel haklarını tehlikeye düşürecek bir mahiyet taşıyorsa öncelik tanınmalıdır. Ancak her durumda, ailenin izi sürülürken, çocuğun iltica talebinde bulunma veya mülteci olma durumuna herhangi bir atıfta bulunulmamalıdır. İz sürme çabaları, bütün bu koşullara tabi olarak iltica sürecinde de devam etmelidir. İltica, tamamlayıcı koruma türleri temelinde veya sınır dışı etmeye yönelik diğer hukuki veya gerçeklere dayanan engeller nedeniyle ev sahibi Devlet topraklarında kalan tüm çocuklar için kalıcı bir çözüm aranmalıdır.

(b) Aile yeniden birleşmesi

81. Devletlerin Sözleşme'nin 9. maddesi çerçevesindeki çocukların ebeveynlerinden kendi istekleri dışında ayrılmamalarını sağlama yükümlülüklerine tam saygı gösterilmesi açısından, refakatsiz veya ailesinden ayrılmış çocuğu ebeveynine geri vermek için tüm çabalar harcanmalıdır. Bunun istisnası, ayrılmanın çocuğun yüksek yararı açısından gerekli olduğu durumlardır ve böyle durumlarda da çocuğun görüşlerini dile getirme (madde 12) (ayrıca bakınız, bölüm IV (e), “Çocuğun görüşlerini serbestçe dile getirme hakkı”) hakkı eksiksiz biçimde dikkate alınmalıdır. 9. Maddenin 1. paragrafının ikinci cümlesinde açık biçimde dile getirilen durumlar, başka bir deyişle çocuğun ebeveynleri tarafından istismar ve ihmale maruz kaldığı durumlar herhangi bir konumdaki yeniden birleşmeye engel teşkil ederken, çocuğun yüksek yararı ile ilgili başka mülahazalar bu birleşmenin yalnızca belirli bir mekanda gerçekleşmesine engel olabilir.

82. Böyle bir geri dönüşün çocuğun temel insan haklarının ihlaliyle sonuçlanacağına ilişkin “makul bir risk” olduğu durumlarda, ailelerin menşe ülkede yeniden birleşmelerinin gerçekleşmesi çocuğun yüksek yararına değildir ve dolayısıyla bu tür bir birleşme hedeflenmemelidir. Söz konusu

risk mülteci statüsü tanıyan belgede veya geri göndermeme yükümlülüklerinin uygulanmasına ilişkin yetkili makamların kararında (İşkenceye Karşı Sözleşme'nin 3. maddesi ile Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin 6 ve 7. Maddelerinden kaynaklananlar dahil) somut olarak belgelenmektedir. Dolayısıyla mülteci statüsü tanınması menşe ülkeye geri dönüş ve dolayısıyla oradaki aile birleşimine karşı hukuken bağlayıcı bir engel oluşturmaktadır. Menşe ülkesindeki koşulların daha düşük düzeyde risk içerdiği ve örneğin ülkedeki genel şiddet ortamının çocukları da etkileyebileceği gibi kaygıların beslendiği durumlarda ise, bu tür riskler tam olarak hesaba katılmalı ve daha ileri düzeylerde ayrılma dahil haklarla ilgili diğer mülahazalar ile bu riskler arasında belirli bir karşılaştırmaya gidilmelidir. Bu bağlamda hatırlanması gereken husus, çocuğun yaşamının birinci derecede önem taşıdığı ve bunun diğer bütün haklardan yararlanmanın ön koşulu olduğudur.

83. Ailenin yeniden birleştirilmesi menşe ülkede mümkün olmadığında, geri dönüşe yönelik hukuki engeller nedeniyle veya yüksek yarar karşılaştırma testinin geri dönüşe karşı karar vermesine bakılmaksızın, Sözleşme'nin 9 ve 10. Maddeleri altındaki yükümlülükler yürürlüğe girmektedir ve ev sahibi ülkenin ailenin yeniden birleştirilmesine ilişkin kararları düzenlemelidir. Bu bağlamda taraf Devletlere özellikle hatırlatılması gereken husus: “çocuk veya ebeveyni tarafından, ailenin birleşmesi amacıyla yapılan bir taraf Devlet ülkesine girme veya onu terk etme konusundaki her başvuru, taraf Devletlerce olumlu, insani ve ivedi bir tutumla ele alınır” ve “başvuru sahipleri veya aile üyeleri aleyhine sonuç teşkil etmez” (madde 10 (1)). Menşe ülkeler “çocuğun ve ebeveynlerinin kendi ülkeleri dahil herhangi bir ülkeyi terk etme ve kendi ülkelerine giriş yapma haklarına” saygı göstermelidir (madde 10 (2)).

(c) Menşe ülkeye dönüş

84. Menşe ülkeye dönüş, bu durum çocuğun temel insan haklarının ihlale uğrayabileceğine ilişkin “makul bir risk” taşıyorsa ve özellikle de geri göndermeme ilkesi geçerli olduğunda bir seçenek değildir. Menşe ülkeye dönüş ilkesel olarak, ancak böyle bir dönüşün çocuğun yüksek yararına olduğu durumlarda düzenlenir. Böyle bir belirlenmelerde, diğerlerinin yanı sıra aşağıdakileri dikkate alır:

- Dönüşün ardından çocuğu bekleyen güvenlik, emniyet ve sosyoekonomik koşullar dahil koşullar ve bu koşulların sosyal kuruluşlar tarafından ilgili ülkede yapılacak incelemeler dahil araştırılması;
- İlgili çocuk için gerekli bakım düzenlemelerinin mevcudiyeti;
- 12. madde uyarınca çocuğun ve kendisine bakan kişilerin sahip oldukları haklar çerçevesinde bu hususta belirttikleri görüşler;
- İlgili çocuğun ev sahibi ülkeye entegre olma derecesi ve kendi ülkesinden ayrı kalma süresi;
- Çocuğun “tabiiyeti, adı ve aile ilişkileri dahil olmak üzere kendi kimliğini koruma” hakkı (madde 8);
- “Çocuğun yetiştirilmesinde sürekliliği koruma ve çocuğun etnik, dini, kültürel ve dilsel geçmişine saygı” gerekliliği” (madde 20).

EBeveyn veya geniş aile üyeleri tarafından bakım imkanlarının olmadığı durumlarda, menşe ülkeye geri dönüş, ilkesel olarak, çocuk kendi ülkesine geri döndükten sonraki bakım ve nezarete ilişkin önceden güvenli ve somut düzenlemeler yapılmadan gerçekleşmemelidir.

85. İstisnai durumlarda, çocuğun yüksek yararı ile diğer mülahazalar arasında titiz bir denge gözetilerek ve bunlardan ikincisinin hakları temel alıp çocuğun yüksek yararına üstün gelmesi durumunda menşe ülkeye geri dönüş düzenlenebilir. Örneğin, çocuğun bulunduğu ülkedeki Devletin ve toplumun güvenliği açısından ciddi bir risk oluşturması böyle bir durumdur. Buna karşılık, örneğin genel göç kontrolü gibi, hakları temel almayan mülahazalar çocuğun yüksek yararına üstün gelemez.

86. Her durumda, dönüş tedbirleri güvenli, çocuğa uygun ve cinsiyete duyarlı biçimde yapılmalıdır.

87. Bu vesileyle, menşe ülkelere Sözleşme'nin 10. maddesi uyarınca yükümlülükleri, özellikle de “çocuğun ve ebeveynlerinin, kendi ülkeleri dahil herhangi bir ülkeyi terk etme ve kendi ülkelerine girme haklarına” saygı gösterme yükümlülüğü bir kez daha hatırlatılır.

(d) Yerel entegrasyon

88. Menşe ülkeye dönüş yasal veya fiili durum nedeniyle olanaksızsa, yerel entegrasyon başlıca seçenek durumundadır. Yerel entegrasyon sağlam bir hukuki statüye (ikamet statüsü dahil) dayandırılmalı ve Sözleşme hakları tarafından yürütülmelidir. Bu haklar ülkede kalmakta olan bütün çocuklar için, bu durumun mülteci statüsü tanınmasından, geri dönüş önündeki yasal engellerden veya yüksek yarar açısından yapılan karşılaştırmanın geri dönüş aleyhine sonuçlanmasından bağımsız olarak, eksiksiz biçimde geçerlidir.

89. Refakatsiz veya ailesinden ayrılmış bir çocuğun topluluk içinde kalacağı belirlendiğinde, ilgili yerel makamlar çocuğun durumuna ilişkin bir değerlendirme yürütmeli ve ardından, çocuğun kendisi ve vasisi ile görüşerek yerel topluluk içinde kalışla ilgili uzun dönemli düzenlemeleri ve bütünleşmeyi kolaylaştıracak gerekli diğer önlemleri belirlemelidirler. Uzun dönemli yerleştirme çocuğun yüksek yararı gözetilerek kararlaştırılmalı ve bu aşamaya geldiğinde kurumsal yerleştirme mümkün oldukça son çare olarak görülmelidir. Ailelerinden ayrılmış veya refakatsiz çocuklar, ülke vatandaşı diğer çocuklarla aynı haklara sahip olmalıdırlar (eğitim, öğretim, istihdam ve sağlık hizmetlerinden yararlanma dahil). Ev sahibi ülke, refakatsiz veya ailesinden ayrılmış çocuğun bu haklardan eksiksiz biçimde yararlanabilmesini sağlamak için, çocuğun, örneğin ek dil eğitimi gerekliliği dahil, çocuğun karşılaştığı güçlüklerin aşılmasına yönelik ek önlemlere özel önem verme gereğini duyabilir.

(e) Ülkelerarası evlat edinme (madde 21)

90. Devletler özellikle Çocukların Korunması ve Ülkelerarası Evlat Edinme İşlemlerinde İşbirliğine ilişkin 1993 Lahey Sözleşmesi ve bu sözleşmenin mülteci ve uluslararası ölçekte yerlerinde olmuş çocuklara uygulanmasıyla ilgili 1994 tavsiye kararı dahil olmak üzere ilgili diğer uluslararası belgelerin yanı sıra Sözleşme'nin 21. maddesi altındaki ön koşullara tam saygı göstermelidirler. Devletler, bu konuda, özellikle aşağıda belirtilen hususları gözetmelidirler:

91. Refakatsiz ve ailelerinden ayrılmış çocukların evlat edinilmeleri, ancak, ilgili çocuğun evlat edinilebilecek konumda olduğunun belirlenmesinden sonra değerlendirilmelidir. Uygulamada bunun anlamı, diğer hususların yanı sıra, ailenin izinin sürülmesi ve aileyle birleştirme yolundaki çabaların sonuçsuz kalması veya çocuğun ebeveynlerinin çocuklarının evlatlık alınmasına rıza göstermesidir. Evlatlık alınma için ebeveynler, diğer kişiler, kurumlar ve makamlar tarafından verilen rıza bilgiye dayanmalı ve özgürce verilmelidir. Burada özellikle kastedilen, rızanın herhangi bir ödeme veya tazminat karşılığında alınmamış, daha sonra da geri çekilmemiş olmasıdır;

- Refakatsiz veya ailelerinden ayrılmış çocuklar, olağanüstü bir durumun doruk noktasında aceleyle evlatlık verilmemelidir;
- Herhangi bir evlat edinme işleminde bu işlemin çocuğun yüksek yararına olduğu belirlenmeli ve işlem geçerli ulusal ve uluslararası hukuk ve teamül hukukuna uygun olarak gerçekleştirilmelidir;
- Bütün evlatlık usullerinde, yaşına ve olgunluk düzeyine göre çocuğun görüşleri de aranmalı ve bu görüşler dikkate alınmalıdır. Burada kastedilen, çocuğun fikrinin sorulması, kendisinin evlatlık işleminin sonucu konusunda gerektiği gibi bilgilendirilmesi ve eğer kendi rızasının alınması da gerekiyorsa bu rızanın alınmasıdır. Söz konusu rıza serbestçe verilmeli ve herhangi bir ödemeye vb. dayanmamalıdır;
- Öncelik, ikamet ülkesindeki akrabalar tarafından evlat edinilmeye tanınmalıdır. Böyle bir seçeneğin ortada bulunmadığı durumlarda, tercih çocuğun geldiği topluluk içinden veya en azından kendisiyle aynı kültürden bir aile tarafından evlat edinilmesi yönünde olmalıdır;
- Evlatlık verme aşağıdaki durumlarda değerlendirilmemelidir:
 - Çocuğun ailesinin izlenmesi ve aileyle yeniden birleştirme olasılıklarının makul biçimde bulunması ve bunun çocuğun yararına olması;
 - Çocuğun kendisinin veya ebeveynlerinin evlatlık işlemini istemediklerini açıkça ifade etmeleri;

- Çocuğun ebeveynlerinin ve halen hayatta olan diğer aile üyelerinin izlerinin sürülmesi için gerekli adımların atılacağı makul bir zaman süresinin henüz geçmemiş olması. Bu süre koşullara göre, özellikle de böyle bir iz sürmedeki yeterliliklere göre değişebilir; bununla birlikte, söz konusu işlemlerin makul bir süre içinde tamamlanması gerekir;
- Yakın gelecekte, çocuğun kendi ülkesine güvenliği ve onuru açısından sorun teşkil etmeyecek koşullarda geri gönderilmesi olasılıkları varsa, iltica ülkesinde evlat edinme gündeme getirilmemelidir.

(f) Üçüncü ülkeye yerleştirme

92. Menşe ülkesine dönemeyecek durumda olan ve ev sahibi ülkede kalıcı bir çözüme ulaştırılması mümkün görünmeyen refakatsiz veya ailelerinden ayrılmış çocuklar açısından üçüncü bir ülkeye yerleştirme kalıcı bir çözüm imkanı sunabilir. Refakatsiz veya ailesinden ayrılmış bir çocuğun bu çerçevede yerleştirilme kararı özellikle halen sürmekte olan uluslararası ve diğer koruma gereksinimleri gözetilerek güncel, kapsamlı ve ayrıntılı bir yüksek yarar değerlendirmesine dayandırılmalıdır. Bir çocuğun, ulaştığı ülkeden geri gönderilme, kaldığı ülkede kovuşturma veya diğer ciddi insan hakları ihlallerine maruz kalma gibi risklere karşı etkili biçimde ve süreklilik temelinde korunmasının tek yolu olduğunda başka bir ülkeye yerleştirme seçeneği özellikle gündeme getirilir. Yerleştirme üçüncü bir ülkede aileyle yeniden birleşme olanakları olduğunda da refakatsiz ve ailesinden ayrılmış çocukların yüksek yararınadır.

93. Yerleştirme öncesinde yapılacak yüksek yarar değerlendirmesi, bunların yanı sıra başka unsurları da dikkate almalıdır: çocuğun menşe ülkesine geri dönüşünü önleyen hukuki ve diğer engellerin geçerliliğini koruyacağı tahmin edilen süre; tabiiyeti ve adı dahil çocuğun kendi kimliğini koruma hakkı (madde 8); çocuğun yaşı, cinsiyeti, duygusal durumu, eğitim ve aile geçmişi; ev sahibi ülkede verilen bakımın sürekliliği/kesikliliği; çocuğun yetiştirilmesinde, etnik, dinsel, kültürel ve dilsel kökeninde süreklilik sağlanmasının ne ölçüde gerektiği (madde 20); çocuğun aile ilişkilerini sürdürme hakkı (madde 8) ve kendi menşe ülkesinde, ev sahibi ülkede veya yerleşmenin gerçekleşeceği ülkede çocuğun ailesiyle yeniden birleşmesine ilişkin kısa, orta ve uzun dönemdeki olasılıklar. Refakatsiz veya ailelerinden ayrılmış çocuklar, bu durumun gelecekte aileleriyle yeniden birleşmeleri olasılığını ortadan kaldırması veya ciddi biçimde zedelemesi olasılığı varsa, hiçbir zaman üçüncü bir ülkeye yerleştirilmemelidirler.

94. Devletler, refakatsiz ve ailelerinden ayrılmış çocukların yerleştirme gereksinimleri ile ilgili olarak bu alanda fırsatlar tanımaya teşvik edilmektedir.

VIII. EĞİTİM, VERİLER VE İSTATİSTİKLER

(a) Refakatsiz ve ailelerinden ayrılmış çocuklarla ilgilenen personelin eğitimi

95. Ailelerinden ayrılmış ve refakatsiz çocuklarla ve bunların bakımlarıyla ilgilenen görevlilerin eğitimine özel önem verilmelidir. Ayrıca, hukuki temsilcilere, vasilere, tercümanlara ve ailelerinden ayrılmış ve refakatsiz çocuklarla ilgili işler yapan diğerlerine yönelik uzmanlaşmış eğitim de eşit derecede önemlidir.

96. Bu eğitim, ilgili grupların gereksinimlerine ve haklarına göre özel olarak uyarlanmalıdır. Bununla birlikte, aşağıdakiler dâhil bütün eğitim programlarında yer alması gereken birtakım kilit unsurlar vardır:

- Sözleşme'nin ilkeleri ve hükümleri;
- Ailelerinden ayrılmış ve refakatsiz çocukların menşe ülkeleri ile ilgili bilgiler;
- Uygun mülakat teknikleri;
- Çocuk gelişimi ve psikolojisi;
- Kültürel duyarlılık ve kültürlerarası iletişim.

Ön eğitim programları da iş üstünde öğrenme ve mesleki ağlar dâhil olmak üzere düzenli olarak izlenmelidir.

(b) Ailelerinden ayrılmış ve refakatsiz çocuklarla ilgili veri ve istatistikler

97. Komite'nin edindiği deneyime göre, refakatsiz ve ailelerinden ayrılmış çocuklara ilişkin olarak toplanan veriler ve istatistikler, varış sayıları ve/veya iltica taleplerinin sayısı ile sınırlı kalmaktadır. Eldeki veriler, bu konumdaki çocukların haklarının yaşama geçirilmesi ile ilgili hususların ayrıntılı analizi için yetersiz kalmaktadır. Bununla birlikte, veriler ve istatistikler genellikle farklı bakanlıklar veya kuruluşlar tarafından toplanmaktadır; bu da daha ileri düzeyde analizi engelleyebilmekte ve çocuğun gizlilik hakkı ile ilgili potansiyel sorunlara yol açmaktadır.

98. Dolayısıyla, refakatsiz ve ailelerinden ayrılmış çocuklarla ilgili verilerin toplanmasına yönelik ayrıntılı ve bütünlüklü bir sistem geliştirilmesi, bu konumdaki çocukların haklarının yaşama geçirilmesine yönelik etkili politikaların önkoşuludur.

99. İdeal olarak böyle bir sistem içinde toplanan veriler, bunlarla sınırlı kalmamak kaydıyla en aşağıdakileri içermelidir: her çocuk için temel kimlik verileri (yaş, cinsiyet, menşe ülke, tabiiyet, etnik grup dâhil); ülkeye girme teşebbüsünde bulunan ve ülkeye girişleri reddedilen refakatsiz ve ailelerinden ayrılmış çocukların sayısı; iltica talepleri sayısı; bu çocuklar için görevlendirilmiş yasal temsilci ve vasi sayısı; hukuki ve göçmenlik statüsü (sığınmacı, mülteci, geçici ikamet izni vb.); yaşam düzenlemeleri (kurumlarda, aileler ile birlikte veya bağımsız yaşam vb.); okullara veya mesleki eğitime kayıt; aileyle yeniden birleşme ve menşe ülkelere dönenlerin sayısı. Bunlara ek olarak Devletler, örneğin refakatsiz ve ailelerinden ayrılmış çocukların ortadan kaybolmaları ve çocuk ticaretinin etkileri gibi yeterince ele alınmamış konuların da analizine imkan tanıyacak nitel verilerin toplanmasını da değerlendirmelidir.